

השדה כענין התצורה, כי זה לא נמח עד נא אדם, אבל מדכח וינמח ה' "כל" עץ על כרחך לומר שכל מיני האילנות נמחו קודם לאדם. ומיהו לפי מאי דמשני תםס לגן עדן היינו אפילו אבות הארץ, דמהשתא לא דמקינן נפשין בזהוהו שנינו:

תאני רבי חייא אלו ואלו וכו'.

ודלא כרבי חנינא דאוקי וכל שית ציטבו של עולם דוקא, אלא כולם לא נמחו עד שירדו גשמים, ומה שאמר וינמח ה' היינו אחר שנברא אדם וירדו גשמים, ומה שאמר ויטע ה' גן בעדן מקדם היינו נטיעה דוקא, לא נמיתה דהיינו צחוק, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ו' דככתב רש"י (ד"ה וכל עש) לענין ותואר הארץ. אבל אין לפרש

אלו ואלו לא נמחו כלל לא צפנים ולא צחוק, ולענין הקושיא ישיב רבי חייא דמקדם היינו למורח דפירש"י (ד"ה מקדם), דלא אשכחן לרז"ל שפירשו כן מלת מקדם אלא מלפנים, ועוד דא"כ עיקר התירוק חסר מדצרי, אבל לפירושנו לא קשה, דמדצרי משתמע דקאמר "לא נמחו" הא נטיעה מיהת הוה. ובעל מגלה עמוקות¹ כתב צוה שלפי שאי אפשר לנמיתה צולת צ' סיבות שהן החוס המצשל והליחות המגדל, לכן תמחו איך אמר טרם יהיה צאריך, שרצה לומר קודם הווייתו צאריך, שהרי אי אפשר לנמחו שום דבר אלא בהוייתו אלו ה' סיבות, וסיבת תמיחתם בלתי הצמיח צין מה שהוא צשכל צכת, וצין מה שהוא חוץ לשכל צפועל, שצוה טעו הרצה מהקודמים, ולכן אמר רבי חנינא להלן לגן עדן וכו', שגן עדן הוא השכל שמתעצבים צו הנפשות, והוא מצייר הדברים קודם היותם צפועל, וישונו של עולם הן היוצאות לפועל וצחוק מחישב העולם, וע"ז יש לו סוד, ולא הצנתי ענינו:

ב. כל האילנות באלו משיחים. ולהכי אקרו "שיח", ואף על גב דמשמע שכן שם דכתיב (להלן כ"א ט"ו) תחת אחד השיחים, ואין צריך טעם צשם, כי כמה דברים אשר להם שמות נרדפים, היכא דאיכא למידרש דרשינן:

פרשה יג

א וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, הכא את אמר וכל שיח השדה, ולהלן (פסוק ט') את אמר ויצמח ה' אלהים מן האדמה, אמר רבי חנינא להלן לגן עדן וכאן לישונו של עולם. תני רבי חייא אלו ואלו לא צמחו עד שירדו עליהם גשמים:

ב וכל שיח השדה, כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו,

המטיר קודם שנברא אדם, והר"ס ע"ז זכר גם זה:

ו'להלן את אמר ויצמח ה' אלהים. ומשמע דקודם צריאת האדם הוה, צגן עדן מיירי, וכתיב (להלן פסוק ט') ויטע ה' גן בעדן מקדם, ואמרין צפרשה ט"ו (סימן ד') מקדם לצרייתו (ש"ע) [של אדם], וא"כ קשו קראי אהדדי, דהא קדמו ע"ז עדן לאדם, ומשני רבי חנינא להלן לגן עדן שהוא הנברא צג' צמאמר (לעיל א' י"ג) ותואר הארץ, וכאן לא דיצר הכתוב אלא צשל יטעו של עולם, וכל שית היינו צכל היטוב חוץ מגן עדן, וצאריך רצה לומר צסתם הארץ. והיכא דלעיל צפרשה י"א (סימן י') דאמר צג' צרא אילנות ודשאים וגן עדן פליגא אהא דרבי חנינא, וס"ל כרבי חייא דפליג הכא. והא דתפס הכא קרא דוינמח ולא קרא דותואר הארץ דשא דכתיב צג' צהדיא, היינו משום דלתשובת רבי חנינא מוקמינן לה צגן עדן נקט הכא צקושיא וינמח דמיירי צגן עדן, דהשתא תהיה תשובתו יותר קרובה. אי נמי דמשום דותואר הארץ הוה אפשר למידיחי דשיח השדה הוה מין מיוחד מוולת האילנות הנוכחים שם, וכן עשז השדה, דהתם לא נזכר עשז השדה, והוה אמינא דצג' צמחו האילנות שמדרכם לצמות מעצמם, והכא מיירי צאילנות שהאדם יזרעם כגפן ותאנה, וכן עשז

יפה נדרשת

ושתלן בתוך גן עדן, הנה במחילת כבודו לא דק, בדבריו היפ"ת כאן לא נזכר כלל כדברים האלה "דבשאר הארץ אכתי לא הוה נטיעה כלל", אלא דהנור הקודש דיין כן מכללות דבריו, שכן משמע לפום ריהטא מדברי היפ"ת וכו"ל, אבל נראה ברור שאין זו דעת היפ"ת כלל, דמה שכתב אליבא דרבי חנינא שלא נבראו דשאים ואילנות בכל העולם, היינו ביום ג', אבל מכל מקום ס"ל לרבי חנינא כרבי נחמיה בפרשה י"ב דביום שנבראו שמים וארץ הוציאו תולדות, וכמו שכתב שם היפ"ת (ד"ה ויכלו השמים והארץ בזמן וכו'), אלא דשם כתב היפ"ת דרבי נחמיה אתיא כרבי חנינא, אבל הוא הדין איפכא דרבי חנינא ס"ל כרבי נחמיה, וא"כ שפיר הוה נטיעה בכל העולם, אלא דס"ל שזה היה ביום ראשון ולא ביום ג', ועל כרחך צריך לומר כן, דהגע בעצמך אי לא הוה שום נטיעה בשאר העולם עד יום ו', וא"כ איך צמחו על ידי הגשמים, דמה יועיל גשמים על קרקע יבשה בלי שום נטיעה ושוורש, ואי נימא צצמח בנס מכלי שום נטיעה מקודם, א"כ נמצא דביום ו' הוה בריאה חדשה של דשאים ואילנות, ולא מצינו כן בשום מקום, אלא האמת יורה דרכו, דרבי חנינא ס"ל כרבי נחמיה דביום ראשון הוציא הארץ תולדות דהיינו אילנות ודשאים, אלא שאז עמדו על פתח הקרקע ולא יצאו עד יום ו' כשירדו גשמים, ורק בנוגע לקרא דותואר הארץ דשא וגו' ס"ל לרבי חנינא דדוחק לפרש שעמדו על פתח הקרקע מדכתיב "ותוצא" וכנ"ל, אבל מכל מקום מיהת הוה נטיעה בכל העולם מיום ראשון, ובכן לא קשה כלל מהא דקאמר רבי חנינא להלן בפרשה ט"ו דכקרי חגבים היו בארץ ועקרו הקב"ה וכו', וסרה לגמרי תלונת הנור הקודש. - כך נראה לי ברור בדעת היפ"ת, ותו לא מידי.

ב. צריך עיון, דבלאו הכי אי אפשר לפרש כן, דהא להדיא כתיב ביום השלישי ותוצא הארץ דשא וגו', ועל כרחך צריך לומר דעל פתח הקרקע עמדו דפירש"י, דאם לא כן איך מיתוקם האי קרא, וא"כ בהכרח דנטיעה מיהת הוה וצמחו בפנים ודו"ק.

ג. פי' על התורה (בכת"י) מהחכם ר' שלמה ב"ר חנוך אלקוטאנטין ז"ל.

ד. במגלה עמוקות שם סיים וזה לשונו: וזה אשר הראנו רבי חנינא מידיעת סדר ההוייה, כי צריך שיהיו ידועים אצילנו בשביל שהוא הגן קודם היותם נמצאים בפועל ויוצאות אל יישובו של עולם והוא סוד, עכ"ל.

א. דאליבא דרבי חנינא לא נבראו בשלישי אילנות ודשאים בכל העולם רק בגן עדן, וס"ל דהא דכתיב ותוצא הארץ דשא וגו' קאי על הגן שנטע ה' בעדן. - והנה בנור הקודש כאן כתב דבריו היפ"ת אינם מחוורים, ולדעתו גם רבי חנינא מודה דבג' נבראו אילנות ודשאים בכל העולם, אלא שעמדו על פתח הקרקע ולא יצאו עד יום הששי, ורק אילנות שבגן עדן צצמחו מיד בשלישי, ועיי"ש שכתב דמה שכתב היפ"ת דרבי חנינא ס"ל דהא דכתיב ותוצא הארץ דשא בג' לא קאי אלא אגן עדן אבל בשאר הארץ אכתי לא הוה נטיעה כלל, הא ודאי ליתא, דהא רבי חנינא גופיה קאמר לקמן ריש פרשה ט"ו (סימן א') שאילני גן עדן כקרי חגבים היו בארץ ועקרו הקב"ה משם ושתלן בתוך גן עדן, אלמא כבר היו נטיעות בארץ מקמי מטע גן עדן עכ"ל. - ועיי"ש שכתב עוד דאפילו לרבי נחמיה דאמר לעיל בפרשה י"ב סימן ג' דביום שנבראו שמים וארץ הוציאו תולדות, כבר כתב היפ"ת שם (ד"ה ויכלו השמים והארץ בזמן וכו') דשאני יום ג' מיום א', דבג' כבר היו במקומן הראוי לצאת ועומדים על פתח קרקע ואינם חסרים אלא יציאה החלטית, אבל ביום הראשון לא היו קבועים במקומן כלל שהיה הכל בערבוביא, ומה שתירץ שם היפ"ת עוד דרבי נחמיה ס"ל כרבי חנינא, נמשך לשיטתו כאן, אבל לשיטתנו רבי חנינא ורבי חייא לא פליגי בהא מידי, עכ"ל עיי"ש.

והנראה בזה ליישב דעת היפ"ת, דס"ל דרבי חנינא לית ליה מה שפירש"י (ומקורו במס' חולין דף ס:) דבג' עמדו הדשאים על פתח הקרקע וכו' לפי שזה דוחק, וכן כתב היפ"ת במפורש להלן בפרשה ט"ו סימן ד' (ד"ה ואין אלא קודם לאדם הראשון) עיי"ש, ונראה דטעמיה משום דבקרא כתיב "ותוצא" הארץ דשא וגו' דמשמע יציאה לגמרי, וזהו שהזיקו לרבי חנינא לחלק בין גן עדן ליישובו של עולם, ולא תירץ כדרכו חייא דהא דכתיב ויטע ה' אלהים וגו' היינו נטיעה דוקא ועמדו על פתח הקרקע, והא דכתיב ויצמח ה' אלהים וגו' היינו אחר שנברא אדם וירדו גשמים, משום דרבי חנינא ס"ל דותוצא הארץ דשא וגו' משמע יציאה לגמרי, וא"כ בלאו הכי קשו קראי אהדדי, ועל כרחך צריך לחלק בין גן עדן ליישובו של עולם. - ומה שהקשה בנור הקודש על מה שכתב היפ"ת אליבא דרבי חנינא דבשאר הארץ אכתי לא הוה נטיעה כלל מהא דקאמר רבי חנינא גופיה להלן בפרשה ט"ו דאילני גן עדן כקרי חגבים היו בארץ ועקרו הקב"ה משם

דהיינו צהאי קרא, דהא הוי חידושא טפי, דאפילו משום גשמים לחוד ראוי להזכיר שם מלא:

מזכיר שם מלא על עולם מלא. שעד שלא נשלם העולם לא יאות להזכיר עליו שם מלא כיון דהוא חסר, אבל אחר שהוא על מלואו הזכיר שם מלא, כי שמו יתצרך מתעלה בשלמות

בריאתו. ואע"ג דצ"ג אותיות לצד צרא

צ' העולמות כדאמר בפרשה הקודמת

(סימן ט'), מכל מקום יזכיר שם מלא

עליו שהוא נצרך בתכלית השלמות.

ועל דרך דרש יש לומר כי לפי שהשם

מורה על המהות והעצם וכל

הפעולות, אמנם ידיעתנו בשמותיו

יתצרך אינם מנד הוראתם על מהותו,

שמהותו נמנע ההשגה, אלא מנד

פעולותיו שמה הנד אנו מכירים אותו,

לכן מזכיר שם מלא בעולם מלא, כי

לפי שלמות פעולותיו נכיר גדולת שמו

ומעלתו כמו על הפעולות, ולכן אמר רבי חלפאי

שצנחיה זו ג"כ יאות וזכרנו

בגשמים לדס אשר צה הרצה מנפלאותיו יתצרך כמו שאכתוב בסמוך (סימן

ד' ד"ה קשה היא גבורת גשמים ה'), וכמו שאמר לעיל בפרשה ד' (סימן ד') שאין

מתערבות. אי נמי לפי ששם צן ד' מורה על היות מהות ההיות, לכן כל

זמן שלא נשלמו ההיות לא נזכר אלא שם אלהים, ועתה שנשלמו מזכיר עמו

שם ההויה, ורבי חלפאי הוסיף שג"כ יאמר בירידת גשמים שהיא הויה נכבדת.

אי נמי שם מלא רצה לומר שלם, על דרך (להלן כ"ג ט') בכסף מלא, והכוונה

כי שם צן ד' שהוא מדת הרחמים הוא השלם והמדה הרצויה, וצולתה אי

אפשר כלעיל, ולכן הזכיר שם זה על עולם מלא, כי כן יאות אל היות העולם

מלא ועומד צעמדו שיתנהג צו צס זה, כי אם יצא צמפוט גמור אי אפשר

להתקיים ויפסד העולם, ורבי חלפאי הוסיף שאף בגשמים ראוי שיתנהג צמדת

רחמים, שאם לא יפתח ידו אלא כשיזכו יפסד העולם, וכמו שאמר (בפרש')

[בצימן] הסמוכה (להלן סימן ד') ירידת גשמים לנדיקים ולרשעים. אי נמי הכוונה

זוה שהשגחתו יתצרך מקפת בכל העולם צמלואו, על דרך (ישעיה ו' ג') מלא

כל הארץ כבודו, ולכן הזכיר שם מלא לומר (שהשגחתו) [שהשגחתו] שלימה

ואינה על ידי אמצעים, (ור"ח) [ורצ' חלפאי הוסיף בגשמים ג"כ הוא כן,

להוציא מלב החושצים שאין ההשגחה אלא ככוללים לא צאישים, (עייין בפירוש

האצבנאל לספר מורה נבוכים חלק א' פרק מ"ד). לזה אמר שאפילו בגשמים

שהם פרטי אחד מהויות שבעולם תהיה השגחתו, או להוציא מלב החושצים

שאין מצוה להשגחה צדברים הטבעיים, והוא שקר, שההשגחה צדקה בכל,

ולזה אמר שהרי הגשמים שענין כפי דעת הטבעיים ענין טבעי שהוא מעליית

האידיים, ולפי האמת הן דרך נס בהשגחת ה' כמו שאכתוב (צפ') [בצימן]

הסמוכה (סימן ד' ד"ה קשה היא גבורת גשמים ה') צעזרת האל:

בך הוא מזכיר שם מלא בירידת גשמים. מפני ששקולה ככל מעשה

צראשית כדאמר רבי הושעיא צסמוך (סימן ד'):

בך הוא מזכיר שם מלא בירידת גשמים. קשה שהרי בכל

הפרשה ג"כ נזכר שם מלא ציזירת אדם ויזירת החיה וציין חוה,

ואם מפני שכל זה כתוב אחר ויכלו שכבר העולם מלא נכתב צהן שם

מלא, מה מעלת ירידת גשמים, ולקמן בפרשה ט"ו (סימן א') אמאי קשה

לזה צמה שאמר שם מלא על נטיעת הגן. ושמא יש לומר דגבי יזירה

לא קשה, שהוא פועל שלם וראוי להזכיר צה שם שלם, אבל צענין

כל האילנות באלו משיחים עם הבריות. כתב רש"י (צמדשינו כאן ד"ה כל האילנות וכו') כדס שכלוה לחצירו כור חטים על מנת לפרוע לו אחר זמן כוריים, כך כלום אדם זורע סאה של חטים אלא להוציא ממנו כמה סאין, נמלא שכשהארץ מוציאה פירותיה כאילו היא מקיחה עם הצריות שמתורת להם מה שהוציא [ו] צה (עכ"ל). ולפי"ז אחי שפיר

מה שאמר כל האילנות להנאתן של

צרות נצראו הכא, אבל לפי"ז הארץ

כאילו מקיחה מיצעי ליה, גם לא ידעתי

איך יפרש כל האילנות כאילו מקיחים

זה עם זה. ולי יראה ששיחתן היא נשיבת

הרוח אשר צמוך האילנות שמתנועעים

ומשמיעים קול כאילו מקיחים זה עם

זה ועם השומע, וכדאמר לקמן בפרשה

י"ו (סימן ו') אומרים לאילני מאכל למה

אין קולכם הולך וכו'. אי נמי שאמר כן

על מה שירמו צנוענעם זה אלא זה

כענין שיחת דקלים (סוכה דף כח). שפירש

במשוואת"י יום שאין צו נשיבת רוח, צמקום צצני אדם צקיאים פורסים צדין צין

הדקלים ואין מתנועע, ועומדים צין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואים איך

יועו צריותיהם זה אלא זה, יש צו סימנים שמכירים צהן הצקיאים כמה צברים,

וכמו שכתב צערוך צערך סח (הא'). וצפוחר טוצ מומור ק"ד איתא על ג' צברים

אנו עומדים ואיני יודע מהו, התוקע יתד צארך ונשמע ממקום אחר, וקולו של

סוס כשהוא רץ ומרתית, ומצין עפאים יתנו קול (תהלים ק"ד י"ג). אבל לא מצאתי

טעם למה שאמר וכל האילנות להנאתן וכו', כי לא מצאתי שיה מלשון הנאה,

אם לא שנאמר שרצה לומר להנאתן של כל הצריות, שאפילו הרוחות והשדים

נהנים צהם שצוכים ציניהם וכעוצדא צסמוך:

...עייין ציזור הרא"מ (אות ל"ט) ומצין עפאים וכו' הוא קול הנשמע מצין

ענפי אילנות צעת הרוח עכ"ל.

ובאת הרוח ופנעתו. פירוש הרוח שהוא יושב צתוכו, כענין הרוח שהיה על

המעין דאמר לקמן צספר ויקרא פרשה כ"ד (סימן ג'), והוא כח ממני

השדים. ויראה דדריש כל שיה "השדה" מלשון שד לרמו צעלמא מדאיצטריך

לומר שדה, דהוא סגי דלכתוב וכל שיה, ומהאי טעמא נמי דרשינן כל שיחתן

של צריות אינה אלא על הארץ וכו', כלומר כל השיחות הן צעסקי השדה כי

ממנו תוצאות חיים:

ובל תפלתן של ישראל וכו'. דבית המקדש איקרי שדה כדאמר צפסחים

פרק האשה (דף פח). יצחק קראו שדה שנאמר (להלן כ"ד ס"ג) ויאל יצחק

לשות צשדה. ודריש נמי להך דרשא, דאי למה שאמר וכל שיחתן וכו' לצד, וכל

שיח "הארץ" מיצעי ליה:

ג. מזכיר שם מלא. פירוש צאומרו ציוס עשות "ה' אלהים", ומשם ואילן,

דעד השתא לא קאמר אלא "אלהים" שעדיין לא נגמר העולם, אבל עתה

שהיה העולם מלא הזכיר שם מלא. והא פליגא אדלעיל צסוף הפרשה הקודמת

(סימן ט"ו) דקאמר מפני מדת הדין ומדת רחמים, ויראה דצהא קמיפלגי, דההיא

דלעיל צצירא ליה דראשית הפרשה אלה תולדות השמים כמדרש אצביר (הוצא

צילקוט רמז י"ו) כדכתיבנא לעיל (סימן א' ד"ה הכא את אמר וכל שיה וכו'), ולהכי אחי שפיר

ההוא טעמא ולא האי טעמא, והכא צצירא ליה כפשטיה דקרא דתחילת הפרשה

צראשית, והאי קרא דאלה תולדות אגמר מעשי הששי קא, ולהכי אחי שפיר

האי טעמא ולא ההוא דלעיל. ומה שנכתב זה אקרא דכי לא המטיר ולא אציוס

עשות, היינו משום חוספתיה דרבי חלפאי שמוכיר שם מלא ג"כ בירידת גשמים,

יפה נדרשת

פתח הקרקע ולא צמחו עד שהתפלל עליהן אדה"ר וירדו גשמים כמבואר במס' חולין (דף ס;). א"כ יש לומר דבשעת בריאתן לא נחשבו כפועל שלם, ולכך לא נאמר עליהם שם מלא, אבל חמה ולבנה ושאר כל הבריות, למה לא נחשבו כפועל שלם. - אך נראה פשוט דהיפ"ת כאן לא חזר מדבריו הראשונים שכתב דמפני שיצירת אדם ויצירת החיה

ה. נדפס בשו"ת הגאונים (שאלוניקי תקס"ב) סימן ע"ד.

ו. לפום ריהטא צריך עיון, דא"כ מאי שנא גבי שאר כל הנבראים שלא נאמר עליהן שם מלא, כגון בבריאת האור ובריאת חמה ולבנה ודגים ושרצים, הלא כולם נחשבו כפועל שלם, ובשלמא גבי דשאים ואילנות יש לומר דכיון דבשעת בריאתן עמדו על